

De zwanenzang van de Pax Americana ?

Rik Coolsaet

In het afgelopen jaar stierven dertig Amerikanen in terroristische aanslagen. Duizend keer meer Amerikanen vonden in datzelfde jaar de dood door wapens die ze thuis bewaarden. Terroristen sloegen in 2002 tweehonderd keer toe, ergens in de wereld. Dat is het laagste aantal terreuraanslagen in de afgelopen twintig jaar. Terrorisme: de grootste bedreiging waar de mensheid vandaag mee af te rekenen heeft ?

Op het eerste gezicht heeft elf september weinig *fall-out* veroorzaakt in Amerika's dagelijkse leven. De vlaggen zijn grotendeels uit het straatbeeld verdwenen. Over president Bush worden weer grappen gemaakt in de laatavond shows en twijfels over zijn kansen op herverkiezing klinken lang niet meer zo onwaarschijnlijk als enkele maanden geleden. De antiterrorismewetgeving die in de onmiddellijke nasleep van de aanslagen werd goedgekeurd, is inmiddels gebotst op de diepgewortelde liberale traditie in het Amerikaanse politieke leven. Ja, in naam van de strijd tegen het terrorisme is Amerika Irak binnengevallen – maar sedert het ontstaan van de Verenigde Staten is er nauwelijks een jaar voorbijgegaan (zo leert ons een recente Congresstudie) zonder dat Amerikaanse soldaten ergens in de wereld onder een of andere voorwendsel voet aan wal zetten.

Ook in het Midden-Oosten lijkt weinig veranderd. Er is niets in huis gekomen van Osama bin Ladens visioen waarin de moslimmassa's, geïnspireerd door al-Qa'ida's aanval op de symbolen van de Grote Satan, spontaan de straten zouden opkomen en hun verwesterde regimes zouden vervangen door een nieuw kalifaat, een islamitisch wereldrijk, van het Filippijnse eiland Mindanao tot Marokko, gebaseerd op de *sharia*. Geen enkele regering is ten val gebracht. Er is ook niets veranderd in de dagelijkse vernedering waarin de Palestijn leeft en de dagelijkse nachtmerrie waarmee de Israëli opstaat, integendeel.

De wereld zit nog steeds met dezelfde problemen en dezelfde onzekerheden als twee jaar geleden. Een vijfde van de Latijns-Amerikaanse bevolking leeft in armoede. Duizenden Afrikanen vinden elke dag de dood, ergens tussen Liberia en Oost-Congo. De wereld is nooit zo rijk geweest als vandaag, maar ook nooit zo ongelijk. De beurzen zijn aan een comeback bezig, in afwachting dat de zeepbel opnieuw doorgeprikt wordt. Miljoenen migranten zwermen ergens rond, op de vlucht voor hongersnood, oorlog of vervolging.

Elf september: een historische gebeurtenis ? Ik ben er nog steeds niet uit.

Laten we duidelijk zijn. Natuurlijk heeft elf september bijwerkingen gehad voor de collectieve psyche van de Amerikaan. Hij ontwaakte uit de droom van zijn onkwetsbaarheid – wat de rest van de wereld al eeuwen geleden ervoer. Natuurlijk is terrorisme een gevaar en is internationale samenwerking om dat gevaar te bestrijden een absolute noodzaak. Naar historische standaarden gemeten is die samenwerking trouwens vrij succesvol. Op geen enkele van de eerdere terrorismegolven in de geschiedenis reageerden zo vele regeringen met zulke een grote bereidheid tot gezamenlijk optreden: van Rabat tot Bangkok en van Berlijn tot Islamabad werpt de samenwerking tussen politie- en inlichtingendiensten vandaag vruchten af. Al-Qa'ida is versplinterd, zijn leiding onthoofd en het heeft zijn terroristische activiteiten uitbesteed aan lokale terreurgroepen waarover het geen controle heeft.

Waar we echter geen stap in gevorderd zijn, is in het antwoord op de oervraag: waarom elf september ? Waar liggen de echte wortels, de grondoorzaken van deze terreurdaad ? Op die vraag rust, zelfs nu nog, een taboe in de Verenigde Staten. De enige verklaring die er gemeengoed is, is die van een strijd tussen Goed en Kwaad.

Die voorstelling in termen van goed en kwaad en het nieuwe gevoel van kwetsbaarheid werden door sommigen gebruikt – anderen zullen zeggen misbruikt – om hun blauwdruk van een imperiaal Amerika in werkelijkheid om te zetten. Tien jaar lang, met de Republikeinen in de oppositie, hadden zij de tijd om hun ambitieuze agenda uit te werken, geïnspireerd op de negentiende-eeuwse imperiale president Theodore Roosevelt en op zijn laattwintigste-eeuwse opvolger Ronald Reagan. Voor de neoconservatieven beperkt de wereld zich tot de driehoek van het kwaad: terroristen, massavernietigingswapens en schurkenstaten. Die wereld gingen zij opnieuw boetseren, rond de Verenigde Staten als spil en met de transformatie van het Midden-Oosten als hefboom.

Zij hebben de Amerikaanse bevolking gemanipuleerd door haar te doen geloven dat Saddam Hoessein iets te maken had met elf september of met al-Qa'ida. Op die manier zijn zij erin geslaagd de woede en weerzin over elf september om te zetten in steun voor hun oorlog tegen Irak waar zij sedert het midden van het afgelopen decennium voor ijverden. Irak, aldus president Bush nog deze week, is het hart van de strijd tegen het terrorisme. We vechten in Bagdad en we vechten in Afghanistan opdat de vijand niet opnieuw in onze straten zou staan.

De realiteit fluit hen nu terug. De Verenigde Staten zijn niet sterk genoeg om de hele wereld te regeren en niet wijs genoeg om politieke leiding te geven aan andere volken, zo waarschuwde een Amerikaans historicus ooit. Dat wordt nu bewaarheid. In Irak en in Afghanistan worden de Amerikaanse strijdkrachten geconfronteerd met een onverwachte guerrilla en een onderschatte wederopbouw, die hun krachten te boven gaan. De rest van de wereld heeft minder dan ooit vertrouwen in de koers en de intenties van de Verenigde Staten. Continent na continent vraagt aan hun regeringen om een grotere autonomie tegenover het Washington van G.W. Bush. Het Amerikaanse leiderschap, waar het de neoconservatieven uiteindelijk om te doen was, is minder dan ooit aanvaard.

Is dit de zwanenzang van de Pax Americana ? De neoconservatieven, die altijd al een veel minder hechte groep vormden dan dikwijls wordt beweerd, voelen vandaag de hete adem van de door hen verafschuwde traditionele Republikeinen. Deze staan veel dichter bij de wereldvisie van de Democraten en van de Amerikaanse bevolking dan zichzelf. De kans dat de Verenigde Staten binnenkort opnieuw een 'normaal' buitenlands beleid gaan voeren, is vandaag reëler dan twee jaar geleden.

Maar wat is 'normaal' ? Ook onder de presidenten Bush senior en Clinton waren er meningsverschillen tussen de Verenigde Staten en Europa. Wat ook de nieuwe koers moge zijn die Washington inslaat, het ontslaat die andere grootmacht in de wereld, de Europese Unie, niet van de verplichting om haar verantwoordelijkheid op te nemen in het beheer van de wereld, in overeenstemming met haar economisch gewicht.

Meer dan dertig jaar geleden liet een Belgisch minister van buitenlandse zaken in de NAVO iets acteren dat ook vandaag nog van nut is. Een rapport, dat de naam draagt van zijn initiatiefnemer, Pierre Harmel, bevestigde dat elke lidstaat het recht had, maar daarmee ook de verantwoordelijkheid, om eigen initiatieven te ondernemen om Oost en West, zoals dat toen heette, dichter bij elkaar te brengen. Wat toen gold, geldt ook vandaag. Internationale

organisaties, de Europese Unie en de Verenigde Naties even goed als de NAVO, bewegen slechts als hun lidstaten bewegen en regeringen hun nek uitsteken. Het is dus aan hen om het geloof terug te brengen dat het mogelijk is, en wenselijk, om een meer harmonieuze wereld te maken, met gedeelde waarden en zorgen, met gemeenschappelijke prioriteiten en sterke instellingen – een wereld waarin terroristen geen voedingsbodem meer vinden.

(De Standaard, 11 september 2003)